

КООМДУӨНҮКТҮРҮҮ КОНЦЕПЦИЯСЫНЫН ГЕНЕЗИСИ
 ГЕНЕЗИС КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА
 GENESIS OF THE CONCEPT OF SOCIETY DEVELOPMENT

Алымкулов Б.Н. – саясий и.к., доценттин м.а. ЖАМУ
 a.begijan@mail.ru

Аннотация: Бул илимий макалада, Коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясынын актуалдуулугу анализденди. Туруктуу келечек үчүн билим берүү бүтүндөй жашоо аралыгындагы окуу экендиги белгиленди. Бул проблематика боюнча ата мекендик, ошондой эле чет өлкөлүк окумуштуулардын изилдөөлөрү каралды. Концепциянын өзүнө, анын пайда болуу жана өнүгүү генезисине, ошондой эле заманбап коомдо аны пайдалануу жолдоруна сунуштар берилди.

Аннотация: В статье анализируется актуальность концепции стабильного развития общества. Отмечено что, стабильное будущее берет начало от образования и оно имеет исключительную роль. Рассмотрены отечественные и зарубежные исследования по названной проблематике. Предложено вопрос по развитию и генезиса самой концепции и ее полезные стороны в реализации на общественную жизнь.

Annotation: The article analyzes the relevance of the stable development of society. It is noted that a stable future originates from education and it is exceptional. Domestic and foreign researches on the named problems are offered. As the question was on the development and genesis of the concept and its beneficial part in the realization of public life.

Ачык сөздөр: концепция, туруктуу өнүктүрүү, ноосфера, генезис, социалдык чөйрө, коомдук аң-сезим, руханий эволюция, коом, экологиялык билим берүү, адам, жаратылыш.

Ключевые слова: концепция, устойчивое развитие, ноосфера, генезис, социальный среды, общественное понимание, духовная эволюция, общество, экологическое образование, человек, природа.

Key words: a concept that, permanent, noosphera, genesis, the social environment, the spiritual evolution, social, environmental education, a human, nature.

Коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясынын изилдөөнүн методологиялык негизи системалуулук принциптеринин, диалектикалык мамиленин жыйындысы, талдоонун жалпы, өзгөчө жана жекече, тарыхый жана салыштырмалуу методдорунун айкалышы, түзүмдүк-функционалдык метод болуп саналат. Ошондуктан изилдөөдө дисциплина аралык системалык мамиле, ошондой эле адамдын жана курчап турган чөйрөнүн калыптанган өз ара көз карандылыгынын жана өз ара аракетинин бардык көп түрдүүлүгүн комплекстүү камтуу зарыл. Коомду туруктуу өнүктүрүүнүн максаттарына жана милдеттерине ылайык, улуттук деңгээлде саясий процесстерди талдоо көз карашынан алганда туруктуу дүйнөнү куруудагы, анын ичинде билим берүү жаатындагы ийгилик үчүн төмөндөгүлөр керек: базалык билим берүүнү жакшыртуу, билим берүүнү туруктуу өнүктүрүүгө жетишүүгө кайра багыттоо, коомчулуктун курчап турган чөйрөнүн абалын түшүнүүсүн жогорулатуу, туруктуу өнүктүрүүнүн маселелерин түшүнүүнү камсыздоо, аймактарды жана ресурстарды туруктуу башкаруу жаатында калктын даярдыгын жогорулатуу. Комплекстүү саясат таануу талдоосу «коомду туруктуу өнүктүрүү» теориялык концепциясынын өнүгүү динамикасына байкоо салууну шарттайт. «Коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясынын» илимий жактан иштелип чыгуусунун даражасы

жөнүндө маселеде заманбап дүйнө үчүн проблематиканын өзгөчө маанилүү экенин белгилей кетүү керек. Проблематиканы белгилөө белгилүү окумуштуулар В.И. Вернадскийге жана К.Э. Циолковскийге таандык, алар «адам - жаратылыш» бир бүтүн катары кароонун актуалдуулугун белгилеп, жаңы өлчөө катары «ноосфера» түшүнүгүн киргизип, «адам - жаратылыш» өз ара байланышын алдын ала аныкташкан. Аталган окумуштуулар тарабынан «туруктуу өнүктүрүү» дефинициясы пайдаланылган эмес, бирок алардын идеясы көп жылдан кийин коомду туруктуу өнүктүрүүнүн концепциясында өзүнүн ордун тапкан. Атап айтсак В.К. Левашов, Н.Н. Моисеев, А.Д. Урсул [1], А.Л. Романович, В.М. Платонов, Ю.С. Юсфин [2.131-139], Б.М. Маклярский, В.И. Данилов-Данильян [3.52-57], А.М. Тарко [4.4-6] жана башка окумуштуулардын изилдөөлөрүнөн байкоого болот. Кыргызстанда аталган проблематикага кайрылышкан окумуштуулар, М.Т. Артыкбаевдин [5.197-198], Н. Омаровдун [6.67], Дж. С. Сааданбековдун [7.149-151], иштерин белгилей кетүү керек. Ошондой коомду туруктуу өнүктүрүүнүн концепциясы жөнүндө чет өлкөлүк адистердин изилдөөлөрү кеңири талдоого алынат. Бул изилдөөчүлөрдүн катарында Э. Корелл, Дж. А. Элиот, Джейкоб Мари Л., Ян Моффатт, Д. Кронли, Ричард Т. Райт, Дж. Коннелли жана башкалар бар. Муну менен катар ата мекендик, чет өлкөлүк дагы окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн жетишээрлик эмес чагылдырылган аспектери «туруктуу өнүктүрүү» түшүнүгүн аныктоодогу бирдей эместик жана анын натыйжасында - «туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүү» түшүнүгүндөгү жана дефинициясындагы ар башка талдоолор болуп саналат. Аныктамаларга талдоо жана түздөн түз концепциянын өзүнө, анын пайда болуу жана өнүгүү генезисине, ошондой эле заманбап коомдо аны пайдалануу жолдоруна талдоо жасалды. Алсак, белгилүү изилдөөчү Л.В. Мантатова өзүнүн эмгектеринде руханий эволюция катары туруктуу өнүктүрүү жөнүндө төмөндөгүдөй ой пикирди жазган, «Коомдук аң-сезимде туруктуу өнүктүрүүнүн талаптары жаратылышты коргоо менен байланыштырылат, өзүнүн байыркы башаттарында туруктуу адамзаттык өнүгүү коомдун руханий эволюциясы менен дал келгендигине ылайык, коомдун руханий негиздерин түшүнүү менен байланыштуу, туруктуу өнүктүрүүнүн көйгөйүнө карата жаңы мамиле өнүгүп жатат. Үзгүлтүксүз өзгөрүү, өткөндүн азыркы учурда улануусу, таасирдүүлүк жана кайтарымсыздык – узактык касиеттери менен жалпы болгон, туруктуу өнүктүрүүнүн мүнөздөмөлөрү» деп ырастайт. [8.87-95]. Туруктуу келечек үчүн билим берүү бүтүндөй жашоо аралыгында окууну түшүндүрөт, бул көйгөйлөрдү чечүүдө креативдүү мамиленин көндүмдөрүнө, илимий жана социалдык сабаттуулукка жана жооптуу жеке жана жамааттык аракеттерди көрүүгө даярдыкка ээ болгон жарандык позициясы жана маалымдуулугу жогорку деңгээлдеги калкты калыптандырууга алып келет [9].

«Коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясы», «экологиялык билим берүү» жана «туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүү» түшүнүктөрүн талдоо концепциянын маңызын толук чагылдырган, акыркы бир аныктаманы берүү жана анын аркасында «туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүү» түшүнүгүн бирдиктүү, бир түрдө аныктоо мүмкүнчүлүгү жөнүндө азыркыга чейин изилдөөчүлөр жана окумуштуулар талашып жаткандыгын ырастоону шарттайт. Аныктамалардын көп түрдүүлүгү «туруктуу өнүктүрүү» түшүнүгүнүн курамдык бөлүктөрүн толуктоо менен түшүндүрүлөт. «Туруктуу өнүктүрүү» көрүнгөн классикалык, башкача айтканда, базалык категориялар экономикалык, экологиялык жана социалдык курамдар болуп саналат. Мындан тышкары бул тизме кеңейтилип жатат жана ага социалдык-гуманитардык, маданий, маданий-этностук, адамзаттык, диний-руханий, саясий-институционалдык, моралдык, демократиялык, саясий жана башкалар сыяктуу аспектерди кошуп жатышат. Талдоону улантууда адам жана жаратылыш тынч жашап, адамзатта курчап турган дүйнөгө зыян келтирүүсүз каалаган

өнүгүүгө мүмкүнчүлүк жарала турган, жаңы типтеги коомго өтүүнүн үлгүлөрүн иштеп чыгуу менен байланыштуу маселени изилдөө процессинде, анын бардык аспектеринде «коомду туруктуу өнүктүрүүнүн концепциясы» деп аталат. Бул концепция адамдын ишмердүүлүгү жана анын курчап турган чөйрөдө жашоосу, курчап турган чөйрөгө өзүнүн таасири жөнүндө зарыл билимге ээ болуп, биргелешкен жашоонун байланыштыруучу звенолорун так көрө алган, жаңы коомдун жаранын бала кезинен тартып тарбиялоо үчүн, туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүүнү карайт. Изилдөө процессинде коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясы маселеси илимий адабиятта, жергиликтүү жана улуттук деңгээлдердеги ченемдик документтерде, туруктуу типтеги коомдукуруу боюнча эл аралык деңгээлде чечим кабыл алуучу бийлик органдарынын документтеринде жана башка булактарда кеңири чагылдырылат деген жыйынтыктоого болот. Муну менен катарнегизинен чет өлкөлүк окумуштуулардын жана изилдөөчүлөрдүн изилдөөлөрүнө көңүл бурулду. «Туруктуу өнүктүрүү» жана «Коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясынын генезиси» түшүнүктөрүнүн аныктамасын талдоого аракеттер көрүлдү жана туруктуу өнүктүрүүнүн эң кеңири жайылган аныктамасы – бул 1987-жылы «Биздин жалпы келечегибиз» отчетунда Брунтланд комиссиясы берген аныктама деген жыйынтыкка келдик. Бул аныктамада төмөндөгүдөй белгиленет: «туруктуу өнүктүрүү – бул азыркы убактын керектөөлөрүн канааттандырган, бирок келечек муундун өздөрүнүн жеке керектөөлөрүн канааттандырууга коркунуч келтирбеген прогресс» [10.225- 227].

Ошондой эле төмөндөгүлөр менен каралган жана бириктирилген, башка аныктамалар да берилди, алар экологиялык системаларды жана биологиялык көп түрдүүлүктү коргоо маселелерин козгойт, экономикалык тутумду ал адамдардын муктаждыктарын жана алардын табигый керектөөлөрүн чагылдыргандай өзгөртүү, экономикалык, экологиялык жана социалдык муктаждыктардын ортосундагы балансты табуу зарылчылыгы жана концепциянын маанилүү аспекти катары жашоо сапатын кошуу, дисциплина аралык. Бардык аталган аспектилер феномен катары туруктуу өнүктүрүүнүн курамдык компонентинде орун табат. Албетте, бул көптөгөн окумуштуулар тарабынан ырасталат, анда туруктуу өнүктүрүүнүн классикалык курамы катары экологиялык, экономикалык жана социалдык тараптары каралат. Ошондой эле бул айланага социалдык-медициналык жана социалдык-гуманитардык, маданий, маданий-этикалык, диний-руханий, саясий-институционалдык, моралдык, демократиялык, саясий ж.б. курамдык бөлүктөрдү кошууну да аныктоого болот. Өлкөбүздүн тажрыйбасын талдоо менен, аталган Концепциянын экономикалык, экологиялык жана социалдык муктаждыктарынын ортосундагы тең салмактуулукту табуу зарылчылыгын белгилей кетүү керек. Социалдык курамы жөнүндө айтуу менен, туруктуу өнүктүрүүнүн бардык жаңы аспектери коомдун социалдык чөйрөсүнө тиешелүү болот жана социалдык курамга киргизилиши мүмкүн деп айта алабыз. Башкача айтканда, туруктуу өнүктүрүү үч кеңири курамга – экологиялык, экономикалык жана социалдык курамга ээ болот жана бул аспектилерди Кыргыз Республикасынын шарттарына адаптациялоону колго алуу керек. Туруктуу өнүктүрүүгө карата ачык экономикалык өсүш жана экономикалык жашоо болуп саналат, алар туруктуу өнүктүрүүдө негизги ролду ойнойт. Коомдун өнүгүүсү экономика менен шартталат, бирок өсүү жана өнүгүү туруктуу болушу үчүн, каалаган темптеги өнүгүү жана өсүү курчап турган чөйрөгө, адамзаттын өзүнө жана кийинки муунга орду толгус зыян алып келбегендей, адамдын жана курчап турган чөйрөнүн өз ара мамилелеринин парадигмасын түзүү зарыл. Бул тууралуу азыртан ойлонуп жана тийиштүү программаларды жана чараларды көрүү керек.

Ошентип, экономикалык натыйжалуулукту жана экономикалык коопсуздукту, социалдык акыйкаттыкты жана социалдык коопсуздукту, экологиялык коопсуздукту жана коэволюциялык өнүгүүнү бир убакта камсыздоо жөнүндө ойлоону керек. Беате Литтинг

изилдөөлөрүндө «Социалдык, экономикалык жана экологиялык туруктуулуктун ортосундагы мамиле жана байланыш көп учурда ачык эмес. Бул үч өлчөөлөргө көп учурда ар кандай артыкчылык берилет жана бир бүтүнгө интеграцияланбай, бири бирине жанаша жайгашат» деп белгилейт [11.185]. Туруктуу өнүгүү стратегиясынын социалдык аспекти Ю.С. Юсфиндин пикири боюнча, «социалдык чөйрөнүн, экономиканын жана курчап турган чөйрөнүн биримдиги жана өз ара байланыш принциптерине негизделиши керек» [12.135]. Белгилүү эл аралык документтин эскертүүсү боюнча, «XXI кылымдын күн тартиби» жөнүндө Швеция улуттук комитети тарабынан төмөндөгү учурлар белгиленет, туруктуу өнүктүрүүнүн бул үч өлчөөсү кыска перспективада чогуу иштеши мүмкүн же айрым учурларда кандай чечимдер табылганына жараша, бири бири менен кагылышуусу мүмкүн, узак перспективада алар бири биринин шарттары болуп саналат, туруктуу өнүктүрүү жаатындагы саясат бир убакта туруктуу өнүктүрүүнүн бир нече аспектине шарт түзгөн чечимдерди жана иш-чараларды өбөлгөлөшү керек [13.131-132]. Изилденген булактарга жана атайын талданган маалыматтарга караганда азыркы учурда «коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясы» эмне экендиги тууралуу бирдиктүү түшүнүк жок. Бул «туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүү» түшүнүгүнүн жана анын мазмунунун бирдиктүү аныктамасы жок экенине алып келет жана биз адамдардан эмнени үйрөнүшүбүз керектиги; коомдун активдүү мүчөлөрү болушу үчүн алар кандай компетенцияларга ээ болуп жана өздөрү жана келечек муун үчүн туруктуу типтеги коомду курушу керектиги аныкталып жатканда кыйынчылыктарды жаратат.

Жыйынтыктап айтканда, бул проблематика боюнча ата мекендик, ошондой эле чет өлкөлүк окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн жетишсиз чагылдырылган аспекти «туруктуу өнүктүрүү» түшүнүгүн аныктоодогу бирдей эместик жана анын кесепетинен улам - «туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүү» түшүнүгүндөгү ар кандай талдоо жана деинициялоо болуп саналат. Аныктамалардын көп түрдүүлүгү «туруктуу өнүктүрүү» түшүнүгүнүн негизги бөлүктөрүн толуктоо менен түшүндүрүлөт. «Туруктуу өнүктүрүү» белгиленген классикалык, базалык категориялар экономикалык, экологиялык жана социалдык түзүмдөр болуп саналат. Бултизмек ага социалдык-гуманитардык, маданий, маданий-этикалык, диний-руханий, саясий-институционалдык, демократиялык, саясий жана башка аспектилерди кошуунуна аркасында кеңейет. Адам жана курчап турган жаратылыш тынч жашай турган жана адамзатта курчап турган дүйнөгө зыян келтирүүсүз каалаган өнүгүүгө мүмкүнчүлүк пайда боло турган, коомдун жаңы тибине өтүүнүн үлгүлөрүн иштеп чыгуу менен байланыштуу маселени изилдөө процессинде, анын бардык аспектилеринде «коомду туруктуу өнүктүрүү концепциясы» деп аталат. Көрсөтүлгөн концепция адамдын ишмердүүлүгү жана анын курчап турган чөйрөдө жашоосу, курчап турган чөйрөгө өзүнүн таасири жөнүндө зарыл билимге ээ болгон, бул биргелешкен жашоонун байланыштыруучу звенолорун так көрө алган, жаңы коомдун жарандарын бала кезинен тартып тарбиялоого туруктуу өнүктүрүү үчүн билим берүүнү карайт.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Урсул, А.Д., Урсул, Т.А. На пути к устойчивому развитию цивилизации: информационные факторы. (Электронный ресурс URL: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA>)
2. Юсфин, Ю.С. Наше общее будущее: две системы взглядов / [Текст] Ю.С. Юсфин // ОНС. 2000. - №2. - С. 131-139.
3. Данилов-Данильян, В. И. Устойчивое развитие - проблема выживания человека / [Текст] В.И. Данилов-Данильян // Человек. - 2003. № 5. - С. 52-57

4. Тарко, А.М. Два пути устойчивого развития России / [Текст] А.М. Тарко // Устойчивое развитие. Наука и Практика. 2004. - № 2. - С. 4-6
5. Артыкбаев, А. Политическая система Кыргызской Республики: опыт демократизации [Текст] /А.Артыкбаев. – Бишкек: КНУ, 2009. – 265с.
6. Омаров, Н.М. Государства в Центральной Азии в эпоху глобализации: поиски стратегии развития [Текст] / Н.М.Омаров. – Б.: 2008. – С.67.
7. Сааданбеков, Ж Авторитаризм и демократия на Востоке [Текст] / Ж. Сааданбеков. – Астана: Фолиант, 2003. – 284с.
8. Мантатова, Л.В. Духовный императив устойчивого развития / [Текст] Л.В. Мантатова // Вестник Московского университета. — Серия 7. Философия. — 2003. № 2. - С. 87-95.
9. Образование, ориентированное на обеспечение устойчивого будущего.URL: Электрондукресурс:<http://www.unesco.kz/education/cdrom/ssdkz/topic1/orinetaciyaobrazovaniya.htm>.
10. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика / [Текст]. – М.: Издательство Московского независимого института международного права, 1998. – С. 225- 227.
11. Environmental Educational Research/ [Текст] - 2005. Volume 1, № 2 (April). -London: Routledge, Taylor and Francis Group. — P. 185.
12. Юсфин, Ю.С. Наше общее будущее: две системы взглядов / [Текст] Ю.С. Юсфин //ОНС. 2000. -№2.-С. 131- 139.
13. Agenda 21 ForentaNationernaskonferens om miljoochutveckling. Miljoochnaturresursdepartamentet/ [Текст]. - Stockholm: Norstedtstryckeri AB, 1993. - S. 566